

УДК 159.923.3

Особливості соціального інтелекту у людей з різним рівнем суб'єктивного благополуччя

Хафізова Г.С.

В данной статье рассматривается проблема социального интеллекта и субъективного благополучия личности. Проанализированы зарубежные и отечественные подходы к определению социального интеллекта как субъектно-личностного конструкта, определяющего успешность социального взаимодействия. Представлена структура субъективного благополучия личности, включающая уровень удовлетворённости жизнью и доминирование позитивного либо негативного аффекта. Согласно результатам эмпирического исследования между группами с высоким и низким уровнем субъективного благополучия были выявлены значимые различия по показателям когнитивного, эмоционального и поведенческого критериев социального интеллекта.

Ключевые слова: социальный интеллект, субъективное благополучие, уровень удовлетворённости жизнью.

У даній статті розглядається проблема соціального інтелекту та суб'єктивного благополуччя особистості. Проаналізовано зарубіжні та вітчизняні підходи до визначення соціального інтелекту як суб'єктно-особистісного конструкту, який визначає успішність соціальної взаємодії. Представлена структура суб'єктивного благополуччя особистості, що включає рівень задоволеності життям та домінування позитивного або негативного афекту. Згідно з результатами емпіричного дослідження між групами з високим і низьким рівнем суб'єктивного благополуччя були виявлені значимі відмінності за показниками когнітивного, емоційного та поведінкового критеріїв соціального інтелекту.

Ключові слова: соціальний інтелект, суб'єктивне благополуччя, рівень задоволеності життям.

The paper deals with the problem of social intelligence and personality's subjective well-being. The foreign and domestic approaches to the definition of social intelligence as a subjective and personal constructs, which determines the success of social interaction, have been analyzed. The structure of personality's subjective well-being including the level of life satisfaction and the dominance of positive or negative affect has been presented in the article. According to the results of empirical research among groups with high and low levels of subjective well-being the significant differences on indicators of cognitive, emotional and behavioral criteria of social intelligence have been found out.

Keywords: social intelligence, subjective well-being, the level of life satisfaction.

На сьогоднішній день однією з актуальних тем в психології виступає поняття соціального інтелекту. Зазначимо, що соціальний інтелект відіграє важливу роль у житті особистості: забезпечує адаптивну поведінку в мінливих умовах сучасного суспільства, впливає на ефективність взаємодії, сприяє розвитку соціальної зрілості. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що поняття соціального інтелекту на даному етапі розвитку психології потребує більш детального вивчення та створення інтегральної концепції сутності цього явища.

У зарубіжній психології існує досить велика кількість визначень поняття соціального інтелекту. Зокрема, E.L. Thorndike розумів соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здібність, що забезпечує можливість розуміти людей (когнітивний компонент) і взаємодіяти з ними (поведінковий компонент) [15; с. 228]. G.W. Allport визначав соціальний інтелект як особливу здатність правильно оцінювати людей, прогнозувати їх поведінку й забезпечувати адекватне пристосування [9; с. 320], F.A. Moss та T. Hunt – як вміння уживатися з іншими людьми [14; с. 108], J. Wedeck – як здібність критично оцінювати почуття, настрої і мотивацію [16; с. 141]. J.P. Guilford запропонував власну модель соціального інтелекту як системи інтелектуальних здібностей, поєднаних, насамперед, із пізнанням інформації [12].

У вітчизняній психології соціальний інтелект розглядається як когнітивна складова комунікативних здібностей, яка пов'язана із сферою можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання (Бобнева М.І., Михайлова О.С., Смельянов Ю.М., Южанінова А.Л. та ін.) [2, 6, 8]. В сучасних дослідженнях соціальний інтелект розуміється як суб'єктно-особистісний конструкт, який, інтегруючи процеси пізнання соціальної реальності, особистісні характеристики та механізм регуляції дій особистості, детермінує її поведінку в соціальній взаємодії [5; с. 148]. До складу соціального інтелекту входять три підструктури: 1) здатність до соціального пізнання та конструювання картини взаємодії людини з іншими; 2) соціально-психологічна характеристика особистості; 3) здібності саморегуляції соціальної поведінки та управління ситуаціями міжособистісної взаємодії [4].

Таким чином, сучасні підходи акцентують увагу на багатомірності феномену соціального інтелекту, який розуміється як глобальна здібність, що виникає на базі комплексу інтелектуальних, особистісних, комунікативних характеристик поведінки та обумовлює прогнозування розвитку міжособистісних ситуацій спілкування, готовність до соціальної взаємодії [3; с. 468]. На даний момент актуальною виступає традиція виділення наступних критеріїв соціального інтелекту: 1. когнітивних (соціальні знання – знання про людей, розуміння інших людей; соціальна пам'ять – пам'ять на імена, обличчя; соціальна інтуїція – оцінка почуттів, визначення настрою, розуміння мотивів вчинків; соціальне прогнозування – формулювання планів власних дій, рефлексія власного розвитку); 2. емоційних (соціальна виразність – емоційна виразність, чутливість, емоційний контроль; співпереживання – здатність входити в положення інших людей; здатність до саморегуляції – вміння регулювати власні емоції і настрої); 3. поведінкових (соціальне сприйняття – вміння слухати співрозмовника, розуміння гумору; соціальна взаємодія – здатність і готовність працювати спільно; соціальна адаптація – вміння пояснювати і переконувати інших,

здатність уживатися з іншими людьми, відкритість у стосунках з оточуючими) (К. Kosmitzki, O.P. John, S. Weis, Савенков О.І.) [7, 13, 17].

Не менш важливим є поняття суб'єктивного благополуччя особистості. У зарубіжній психології дослідження даного феномену починається з 60-рр. XX ст. Саме в цей час виходить робота N. Bradburn «Структура психологічного благополуччя» (1969 р.). Автор, використовуючи термін «психологічне благополуччя» як суб'єктивне відчуття щастя і загальну задоволеність життям, до складу даного феномену включає позитивний та негативний афект [10; с. 96].

Подальше становлення проблеми суб'єктивного благополуччя особистості пов'язане із концепцією Е. Diener. З точки зору автора, дане поняття відображає суб'єктивне ставлення особистості до свого життя [11; с. 1]. Е. Diener постулює трьохкомпонентну структуру суб'єктивного благополуччя, до складу якого входить задоволеність життям, позитивний та негативний афект [11; с. 17]. Отже, суб'єктивне благополуччя, з точки зору автора, включає в себе когнітивну оцінку задоволеності різними сферами життя та емоційний компонент (домінування позитивного чи негативного афекту).

Згідно останніх досліджень існує багато факторів, які впливають на рівень суб'єктивного благополуччя особистості. Наприклад, оптимізм, екстраверсія, наявність цікавої роботи, соціальний стан, шлюб, суб'єктивна оцінка стану здоров'я і т.д. [1; с. 55]. І. Boniwell зазначає, що одним з найголовніших чинників високого рівня суб'єктивного благополуччя виступає наявність у особистості розвинутих соціальних зв'язків [1; с. 55]. Тому у нашому дослідженні ми вирішили зосередити увагу на вивченні взаємозв'язку соціального інтелекту як здібності до ефективної міжособистісної взаємодії та рівня суб'єктивного благополуччя особистості.

Об'єктом дослідження виступають психологічні особливості соціального інтелекту. Предметом є взаємозв'язок суб'єктивного благополуччя та соціального інтелекту особистості.

Мета роботи полягає в аналізі особливостей соціального інтелекту у людей з різним рівнем суб'єктивного благополуччя.

Завданнями роботи є: аналіз й узагальнення різноманітних концепцій щодо розуміння сутності соціального інтелекту; аналіз поняття суб'єктивного благополуччя особистості; порівняння особливостей соціального інтелекту у людей з різним рівнем суб'єктивного благополуччя; вивчення взаємозв'язку особливостей соціального інтелекту та суб'єктивного благополуччя.

Методи дослідження. Для діагностики особливостей соціального інтелекту (СІ) були використані наступні методики: 1. Субтест «Вербальна експресія» Тесту діагностики соціального інтелекту Дж. Гілфорда та М. О'Саллівена (когнітивний критерій СІ); 2. Опитувальник «ЕМІ» Люсіна Д.В. (емоційний критерій СІ); 3. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (поведінковий критерій СІ). Для дослідження суб'єктивного благополуччя (СБ) особистості використовувалися: 1. «Шкала задоволеності життям» Е. Дінера (адаптація Леонтьєва Д.О., діагностика когнітивного компоненту СБ); 2. «Шкала суб'єктивного благополуччя» Г. Перуе-Баду (адаптація Соколової М.В., дослідження емоційного компоненту СБ); 3. Шкала «Баланс афекту» Методики «Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф» (адаптація Шевеленкової Т.Д. та Фесенко П.П., емоційний компонент СБ). Для статистичної обробки отриманих даних використовувався метод Манна-Уїтні та метод Пірсона.

У дослідженні прийняло участь 50 респондентів віком від 19 до 25 років.

Використовуючи метод Манна-Уїтні для вивчення якісних відмінностей показників по двом групам серед даних за методиками діагностики суб'єктивного благополуччя та соціального інтелекту, ми прийшли до наступних результатів.

Розглянемо відмінності у групах із різним рівнем вираженості емоційного аспекту суб'єктивного благополуччя. Між даними групами були виявлені якісні відмінності у факторі пізнання перетворень поведінки, тобто у рівні розвитку здібності до розуміння значення вербальних реакцій в залежності від контексту ситуації на користь представників групи з високим рівнем емоційного благополуччя. Крім того, для респондентів з високим рівнем емоційного комфорту характерні більш високі показники здібності до розуміння й управління чужими та власними емоціями. Нарешті, для групи з високим емоційним благополуччям характерний більш високий рівень соціально-психологічної адаптації як здатності до ефективної взаємодії з навколишніми.

Щодо когнітивного аспекту суб'єктивного благополуччя (рівень задоволеності життям), то були отримані наступні значимі відмінності. Для респондентів з високим рівнем задоволеності життям характерний більш високий рівень здібності до розуміння та управління емоціями інших, а також більш високі показники соціально-психологічної адаптації.

Використовуючи метод Пірсона для вивчення кореляційних зв'язків за методиками діагностики суб'єктивного благополуччя та соціального інтелекту, ми прийшли до наступних результатів.

Розглянемо особливості взаємозв'язку когнітивного критерію соціального інтелекту та аспектів суб'єктивного благополуччя. Були виявлені позитивні зв'язки субтесту «Вербальна експресія» із шкалами «Суб'єктивне благополуччя» та «Емоційний комфорт» і негативний зв'язок зі шкалою «Баланс афекту». Цей факт свідчить про те, що респонденти з розвинутою здібністю до розуміння вербальної експресії, які володіють високою чутливістю до характеру і відтінків людських взаємин, мають більш високий рівень емоційного благополуччя. Крім того, респонденти, які здатні швидко знаходити відповідний тон спілкування, характеризуються позитивною самооцінкою, почуттям компетентності в управлінні повсякденними справами, успішною взаємодією з оточуючими, високим рівнем емоційного комфорту,

впевненістю у власних силах, загальною задоволеністю життям.

Перейдемо до зв'язку емоційного критерію соціального інтелекту та рівня суб'єктивного благополуччя. У ході дослідження були виявлені зв'язки показників тесту «ЕмІн» та шкал «Задоволеність життям», «Суб'єктивне благополуччя», «Емоційний комфорт». Таким чином, здібність до розуміння і управління власними й чужими емоціями пов'язана із високим рівнем емоційного комфорту, загальною задоволеністю своїм життям, високою соціально-психологічною адаптацією.

Важливо зазначити, що були виявлені взаємозв'язки між поведінковим аспектом соціального інтелекту та рівнем суб'єктивного благополуччя (позитивний зв'язок показника соціально-психологічної адаптації та шкал «Суб'єктивне благополуччя», «Задоволеність життям», негативний зв'язок зі шкалою «Баланс афекту»). Цей факт свідчить про те, що високий рівень соціально-психологічної адаптації особистості як здатності до ефективної взаємодії з іншими пов'язаний із емоційним комфортом, позитивною оцінкою свого життя, впевненістю у власних можливостях, загальною задоволеністю життям.

На підставі аналізу теоретичного матеріалу та проведеного експериментального дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Соціальний інтелект виступає як суб'єктно-особистісний конструкт, який, інтегруючи процеси пізнання соціальної реальності, особистісні характеристики та механізми саморегуляції, детермінує поведінку особистості в соціальній взаємодії.

2. Компонентами суб'єктивного благополуччя є рівень задоволеності людини собою й власним життям та домінування позитивного чи негативного афекту.

3. Між групами з високим та низьким рівнем суб'єктивного благополуччя були виявлені значимі відмінності у здібності до розуміння вербальної експресії, у здібності до розуміння та управління власними й чужими емоціями, у рівні соціально-психологічної адаптації особистості в бік більшої вираженості цих показників у групі з високим суб'єктивним благополуччям.

4. Був виявлений позитивний взаємозв'язок рівня суб'єктивного благополуччя із показниками когнітивного (здібність до розуміння значення вербальних реакцій в залежності від контексту ситуації), емоційного (здібність до розуміння й управління чужими та власними емоціями) та поведінкового критеріїв соціального інтелекту (рівень соціально-психологічної адаптації як здатності до ефективної взаємодії з навколишніми).

Література:

1. Бонивелл И. Ключи к благополучию: Что может позитивная психология / И. Бонивелл // Пер. с англ. М. Бабиной. — М.: Время, 2009. — 192 с.
2. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. — 167 с.
3. Куницына В.Н. Межличностное общение: Учебник для вузов / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погорельца. — СПб: Питер, 2002. — 544 с.
4. Лунева О. В. Представления о социальном интеллекте разных возрастных групп / О.В. Лунева // Знание. Понимание. Умение. — 2009. — № 2.
Режим доступа http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/2/Luneva/index.php?sphrase_id=35239
5. Лунева О. В. Социальный интеллект как категория социальной психологии / О. В. Лунева // Знание. Понимание. Умение. — 2010. — № 1. — С. 146—151.
6. Михайлова Е.С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена: диагностика социального интеллекта. Метод. руководство / Е. С. Михайлова. — СПб.: ИМАТОН, 2001. — 55 с.
7. Савенков А. И. Секреты жизненного успеха / А. И. Савенков // Директор школы. — 2004. — №10. — С. 69—76.
8. Южанинова А. Л. К проблеме диагностики социального интеллекта / А. Л. Южанинова // Проблемы оценивания в психологии. — Саратов, 1984. — С. 63—67.
9. Allport G.W. Personality: A Psychological interpretation / G. W. Allport. — NY: Henry Holt and Company. — 1937. — P. 313-516.
10. Bradburn N.M. The Structure of Psychological Well-Being / N.M. Bradburn. — Aldine: Chicago. — 1969. — 318 p.
11. Diener E. The science of well-being: the collected works / E. Diener // Series: Social Indicators Research Series. — 2009. — №37. — 274 p.
12. Guilford J.P. The nature of intelligence / J.P. Guilford. — NY: McGraw-Hill. — 1967. — 284 p.
13. Kosmitzki C., John O.P. The implicit use of explicit conceptions of social intelligence / C. Kosmitzki, O.P. John // Personality and Individual Differences. — 1993. — №15. — P. 11-23.
14. Moss F.A., Hunt T. Are you socially intelligent? / F.A. Moss, T. Hunt // Scientific American. — 1927. — №137. — P. 108-110.
15. Thorndike E.L. Intelligence and its use / E.L. Thorndike // Harper's Magazine. — 1920. — № 140. — P. 227-235.
16. Wedeck J. The relationship between personality and psychological ability / J. Wedeck // British Journal of Psychology. — 1947. — № 33. — P. 133-151.
17. Weis S. Theory and Measurement of Social Intelligence as a Cognitive Performance Construct: Doctoral dissertation. — University of Magdeburg, 2008. — 411 p.